

ГЛОБАЛНИ ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИНЕЙНИЯ ИКОНОМИЧЕСКИ МОДЕЛ

Румен Пехливанов, докторант

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”

Абстракт: Традиционните икономически модели са линейни по природа и не са в състояние да е климатичната система. Достигането на ограниченията на линейната икономика, поставят сериозни проблеми пред развитието на Земята, които са обект на постоянни решават и ръководят обществото спрямо нелинейността на природните системи, каквато дебати на световните форуми, свързани с: глобалното затопляне, нарастването на населението, подобряването на благосъстоянието, адаптирането на нормативните изисквания за намаляване на замърсяването на околната среда, редуциране използването на ресурсите, рециклиране и повторна употреба на отпадъците и др.

Ключови думи: проблеми, предизвикателства, околна среда, линейна икономика, кръгова икономика

GLOBAL PROBLEMS AND CHALLENGES TO THE MANAGEMENT OF THE LINEAR ECONOMIC MODEL

Rumen Pehlivanov, phd student

Abstract: Traditional economic models are linear in nature and incapable of solving and guiding society in relation to the nonlinearity of natural systems such as the climate system. Reaching the constraints of the linear economy poses serious problems for the development of the Earth, which are the subject of constant debate in world fora related to: global warming, population growth, improving well-being, adapting

regulatory requirements to reduce environmental pollution , reducing resource use, recycling and reusing waste, and more.”

Keywords: problems, challenges, environment, linear economy, circular economy

Икономическият растеж и просперитет е желана цел за всяка икономическа политика, днес обаче човечеството е изправено пред проблема как да гарантира екологосъобразна жизнена среда за собственото си възпроизводство. Разширената и променена жизнена и стопанска дейност на хората налагат нов подход и изискват включването на нови по вид, количество и качество ресурси за осъществяване на естествения стопански оборот. Постепенно предизвикателствата на глобализацията се свят фокусират вниманието върху дефицитите на линейния икономически модел, основаващ се на философията за неограниченост на природните ресурси. На основата на това разбиране се развива стремеж към огромна производителност с минимизиране на разходите и реализиране на добавена стойност. Същностните характеристики на линейната икономика се изразяват в:

- ✓ добив и преработка на суровини;
- ✓ производство на стоки;
- ✓ потребление на стоки и услуги;
- ✓ обезвреждане на продукта в края на жизнения цикъл.¹

Научните изследвания през последните години са насочени към намиране на решения на проблемите, произтичащи от свръхускорения икономически растеж в световен мащаб от началото на 50-те години на 20 век.² Развитието на икономическите идеи е в отговор на осъзнатите от обществото широк кръг

---

¹ Маринова, С. Възможности на европейските фондове за финансиране на иновативни идеи в кръговата икономика. https://www.bcci.bg/bulgarian/projects/MOVECO/Presentation2_Moveco-20181001.pdf

² Чобанов, Р. Знание и икономическо развитие. АИ „Д. Ценов“, сп. „Икономика 21“. 2011. Кн.2.стр.65-91.

дисонанси, противоречащи на принципите на концепцията за устойчиво развитие. Човечеството осъзнава, че унищожават системите, които му дават живот, и че природните ресурси не са неизчерпаем източник на блага. Постепенно промяната въздейства върху линейния икономически модел като повишава ценовите равнища на изхода от производствения процес, с което оказва пряко негативно влияние върху социално-икономическата система. Допълнително негативно въздействие върху актуалната социално-икономическа среда оказват влошената демографска структура, базирана на по-ниската раждаемост и по-високата продължителност на живот на населението в световен мащаб.³

През изминалото столетие, от една страна потреблението на ресурси в световен мащаб нараства, от друга – начинът, по който тези ресурси се потребяват, очевидно доказва своята неефективност. Неефективността може да се очереае в два плана, като води до два основни дефекта на линейния модел:

- ✓ *първо*, неравномерност в консумирането на ресурсите, основната част от тях се потребяват във високоразвитите страни за сметка на развиващите се, и
- ✓ *второ*, натрупването на огромни количества отпадъци, които не се използват, след като бъдат изхвърлени.

Повечето икономики и днес следват процесния линеен икономически модел, който предполага – извличане на природни ресурси, преработването им до крайни продукти и консумирането на продуктите, което завършва с изхвърлянето им. Освен това, според редица изследвания и прогнози, настоящият модел не може да осигури достигането на високо икономическо развитие от всички държави в глобализиращия се свят, тъй като наличните природни ресурси са недостатъчни за

---

³ Георгиев, Г. Социална икономика, солидарна икономика, на споделянето. <https://ejournal.vfu.bg/pdfs>

това.⁴ В резултат на ускореното икономическо развитие и непрекъснатото антропогенно въздействие върху природните системи е затруднена способността им (на природните системи) да се самовъзстановяват, което води до разрушаване на екологичните равновесни системи. Замърсяването на околната среда придобива катастрофални размери, влошава се качеството на живот, което е резултат от посочените слабости на линейния модел на икономическото развитие.

По отношение на отрасловата структура на икономиката, отрасли като енергетика, въгледобив, петролен бизнес и др. загубват своята конкурентоспособност поради неустойчив и неразумен стил на потребление на ресурсите и вредни последици за здравето на хората. „В същото време разликата между глобално търсене и глобално предлагане продължава да се увеличава. Светът е изправен пред необходимостта да намери бързи и ефективни решения на тези тревожни, глобални проблеми, свързани с природно-икономическото развитие – екологични, енергийни, суровинни, продоволствени, на световния океан.“⁵ В разглеждания контекст, моделът на развитие в условията на масовото производство, все повече доказва своята неадекватност към променените условия. Новият икономически модел насочва вниманието към нови цели като:⁶

- Промяна в посока на иновационните дейности, насочени предимно към спасяването на естествените ресурси и опазване на околната среда;
- Обвързване на цените на стоките с ограничеността на вложените в тях природни ресурси;
- Оптимизиране на въвеждането на иновации в контекста на опасностите от безработица;

---

⁴ Haas, W. et al. How Circular is the Global Economy? An Assessment of Material Flows, Waste Production, and Recycling in the European Union and the World in 2005. Journal of Industrial Ecology. Volume 19, N 5, www.wileyonlinelibrary.com/journal/jie, p. 765

⁵ Пържанова, А. Стратегическо управление в контекста на интелигентната специализация (регионални измерения). УИ на ВСУ „Черноризец Храбър“. В. 2019. стр.17.

⁶ Ернст Улрих фон Вайцекер, Андерс Вийкман; Капитализъм, късогледство, население и разрушаване на планетата. Изд. Книжен тигър. С. 2018.

➤ Постигане на устойчивост, съобразена с концепциите на поведенческата икономика и коригираща фалшиво насърчаваното потребителско поведение;

➤ Увеличаване на дела на инвестициите в създаване на ново научно познание и технологии за решаване на проблемите.

Тези цели са в съответствие със Стратегия Европа 2020 и концепцията за реализацията ѝ чрез интелигентна специализация. В същото време всяка от посочените цели би могла да има своите точни количествени измерения и индикатори за постиженията, което ги прави максимално приложими като стратегически избор за развитие.⁷

Постепенно възниква идеята и се развива концепцията за кръгова икономика, чиято задача е да бъдат преодолени основните дефекти на линейния модел. Идеята за кръгова икономика е провокирана от природните закони и по-конкретно от функционирането на отделните биосистеми – всяка от тях се характеризира със закономерен цикъл започващ с възникване, развитие, западане, смърт и отново раждане, така и отделните системи в рамките на икономиката притежават подобни цикли. Предвид представените особености, животът на продукта не трябва да приключи с изхвърлянето му под формата на отпадък, а на всеки продукт следва да се гледа като на вечно съществуваща съвкупност от материали, които след условия край на живота на дадения продукт е необходимо да бъдат включени в създаването на нов продукт. Желаната цел е бъдещето общество да достигне до състояние, при което практически не се произвеждат отпадъци, а всички продукти имат възможност за рециклиране или за многократно използване.⁸ Днес „в почти всички международни бизнес операции се забелязват промени, продиктувани от

---

⁷ Пържанова, А. Стратегическо управление в контекста на интелигентната специализация (регионални измерения). УИ на ВСУ „Черноризец Храбър“. В. 2019. стр.18.

⁸ <https://vuzflab.eu/wp-content/uploads/2018/08/Кръгова-икономика>

стремеж за опазване на природата“ и полагане на усилия за осъществяване на преход от линеен към кръгов модел.⁹

През втората половина на XX век започва да се говори за „кръгова икономика“ като понятие, независимо, че концепцията, която стои в основата му, възниква още с появата на стопанските отношения, но постепенно в години на бърз икономически подем, резултат на индустриализацията, актуалността ѝ намалява. При по-задълбочен анализ е видно, че в човешката история до новото време икономическите отношения са били предимно кръгови. Материалите, които са се използвали за производството на различните стоки обикновено са намидали приложение в състава на нови, или са били изхвърляни, но поради органичния си характер, са се разграждали. До XX в. век не са съществували синтетични материали, които са неразградими по естествен път в природата, каквато например е пластмасата днес. В резултат от техническия прогрес, от средата на XIX в. постепенно ясно се оформя линейният икономически модел. При този модел, суровините и материалите се използват за създаването на стоки, които след това се използват, а след края на полезния им живот се превръщат в отпадък. Изхвърлянето им се налага поради това, че не е възможно или е трудно и нерентабилно суровините и материалите, които ги съставят, да бъдат използвани отново. За тази цел са създадени множество сметища.

Повишаването на достъпността до различни материали, продукти и услуги, улеснява живота на хората и допринася за повишаване на жизнения стандарт в Европейския съюз. Културата на потребление обаче, води до редица последици като: нарастващ натиск върху добива на природни ресурси, унищожаване на

---

⁹ Боева, Б. и др., Промените във формите на международен бизнес в контекста на глобалните усилия за опазване на околната среда. Икономически и социални алтернативи, УНСС, бр. 4, 2015 г., стр. 5.

природния капитал и влошаване на климата.¹⁰ Гарантирането на растежа на икономиката по устойчив начин и подобряването на жизнения стандарт, както изискват и очакват гражданите на Съюза, налага въвеждането на нов дизайн на материали и продукти, които могат да бъдат използвани повторно, да бъдат ремонтирани и рециклирани. Това, би довело не само до намаляване на отпадъците, но и до намаляване на необходимостта от извличането на нови ресурси, а от там намаляване на големите финансови и екологични разходи.¹¹

Днес повечето водещи страни в света осъзнават необходимостта от осъществяването на преход от линеен към кръгов икономически модел и извеждат постигането на тази цел като приоритет в прилаганите политики за икономическото си развитие. Дискусионен и трудно решим обаче е въпроса как точно да стане този преход, тъй като пред осъществяването му стоят фундаментални трудности, преодоляването на които е невъзможно без силна и последователна политическа воля в световен мащаб.

Необходимо е да се отбележи, че финансовата система както в Европа, така и в САЩ е ориентирана към финансиране на линейната икономика, която се явява доминиращият икономически модел, където производствените цикли, както и бизнес циклите на отделните индустрии и продукти са ясни и добре известни. Това гарантира възможност за относителна предвидимост на размерите на очакваните печалби, което дава необходимата за финансовите пазари степен на вероятност от реализиране на възвращаемост на инвестираните средства.¹² Банките и капиталовите пазари е необходимо да променят цялостната си концепция и философията на съществуването си, за да предоставят ресурсите, необходими за трансформиране на линейната икономика в кръгова. Тази трансформация е

---

¹⁰ ЕВРОСТАТ (2018 г.), Устойчивото развитие в Европейския съюз, Мониторингов доклад за напредъка по постигането на ЦУР в ЕС, изд. 2018 г.

¹¹ СОМ (2019) 22 final

¹² Желязкова, В. Кръгова икономика. Финансови аспекти. Изд. „Св. Георги Богослов”. С. 2017.

многопластова и притежава множество специфични рискове както за банките, така и за капиталовите пазари, от друга страна обаче, са възможностите за финансиране по програми и проекти от Структурните фондове на Европейския съюз.

И плановата икономика, и пазарната икономика по традиция са процесни и линейни, при тези модели, концепцията за устойчиво управление на ресурсите е непопулярна. Кръговата икономика е насочена към способността на една икономика да се развива и расте, докато използването на ресурсите намалява. Преминването към кръгов модел има за цел да постигне абсолютно или относително намаляване на количеството материали, които се използват, както и на количеството отпадък. За бизнеса преминаването към кръгов модел е привлекателно поради икономическите ползи и работните места, но това не е достатъчно за успешен преход. Промяната на цялостната система е необходимо да бъде насърчена от политиките на правителствата, които например, могат да осигурят пазарни стимули или санкции за фирми и домакинства които прилагат принципите на кръговата икономика. Преходът към устойчива и кръгова икономика трябва да бъде съчетана с целите свързани с опазване на околната среда със стабилни социални изисквания и създаване на последователна законова рамка за устойчиво производство и потребление.¹³

Изграждането на кръгова икономика е важна стъпка към намирането на отговор на глобалните цели на устойчивото развитие и постигане на очакваните резултати, в рамката на екологичната политика на Европейския съюз. Разработването на национални мерки би било гаранция за по-ефективното използване на финансовите ресурси от Структурните фондове на ЕС за

---

¹³ Вулвулис, Н Кръговата икономика отделя ръста от потреблението на ресурси. 05.01.2018 г. https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/ikonomika/2018/01/05/3106865_d-r_nik_vulvulis_krugovata_ikonomika_otdelia_rusta_ot/

изграждане на конкурентоспособна и нисковъглеродна икономика, насочена към запазване на гражданите от екологични вреди.¹⁴

Прилагането на принципите на кръговата икономика във всички сектори и отрасли е възможност за реализиране на екологични и социални ползи на Европа и освен това е има потенциал за генериране на нетна икономическа полза, равна на 1,8 трилиона евро до 2030 г.¹⁵, да се осигурят до над 1 милиона нови работни места в ЕС до 2030 г.¹⁶ и да има централна роля при намаляване на емисиите на парникови газове.¹⁷ Предвид, че икономиката на ЕС разчита предимно на ресурси от други части на света, преходът към кръгова икономика е възможност да се намали екологичния, социалния и икономическия натиск в световен мащаб и да се увеличи стратегическата автономност на Съюза. Производството на кръгови продукти, може да се превърне в една от запазените марки на ЕС.

---

¹⁴ Според проф. Анна Недялкова: Кръговата икономика е поглед към бъдещето. Интервю. 23 август, 2018 <https://standartnews.com/biznes-ikonomika/prof-anna-nedyalkova-kragovata-ikonomika-e-pogled-kam-badeshteto-375106.html>

¹⁵ „Growth within: A circular economy vision for a competitive Europe“, (Растеж отвътре: Визия за кръгова икономика за конкурентоспособна Европа“ (Ellen MacArthur Foundation, McKinsey Center for Business и околна среда, 2015 г.

¹⁶ Към кръгова икономика — Управление на отпадъците в ЕС, 2017 г., Служба на ЕП за парламентарни изследвания

¹⁷ SITRA, The circular economy – a powerful force for climate mitigation (Кръговата икономика — мощен фактор за смекчаване на последиците от изменението на климата), 2018 г. достъпен на адрес: <https://www.sitra.fi/en/publications/circular-economy-powerful-force-climate-mitigation/>

Използвани източници:

Боева, Б. и др., Промените във формите на международен бизнес в контекста на глобалните усилия за опазване на околната среда. Икономически и социални алтернативи. УНСС, бр. 4. 2015.

Вулвулис, Н. Кръговата икономика отделя ръста от потреблението на ресурси. 05.01.2018.
https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/ikonomika/2018/01/05/3106865_d-r_nik_vulvulis_krugovata_ikonomika_otdelia_rusta_ot/

Георгиев, Г. Социална икономика, солидарна икономика, икономика на споделянето. <https://ejournal.vfu.bg/pdfs>

Ернст Улрих фон Вайцекер, Андерс Вийкман; Капитализъм, късогледство, население и разрушаване на планетата. Изд. Книжен тигър. С. 2018.

Желязкова, В. Кръгова икономика. Финансови аспекти. Изд. „Св. Георги Богослов“. С. 2017.

Маринова, С. Възможности на европейските фондове за финансиране на иновативни идеи в кръговата икономика. https://www.bcci.bg/bulgarian/projects/MOVECO/Presentation2_Moveco-20181001.pdf

Недялкова, А. Кръговата икономика е поглед към бъдещето. Интервю. 23 август, 2018 https://standartnews.com/biznes-ikonomika/_prof_anna_nedyalkova_kragovata_ikonomika_e_pogled_kam_badeshteto-375106.html

Пържанова, А. Стратегическо управление в контекста на интелигентната специализация (регионални измерения). УИ на ВСУ „Черноризец Храбър“. В. 2019.

Чобанов, Р. Знание и икономическо развитие. АИ „Д. Ценов“, сп. „Икономика 21“. 2011. Кн.2. стр.65-91.

Евростат (2018 г.), Устойчивото развитие в Европейския съюз, Мониторингов доклад за напредъка по постигането на ЦУР в ЕС, изд. 2018.

Naas, W. et all. How Circular is the Global Economy? An Assessment of Material Flows, Waste Production, and Recycling in the European Union and the World in 2005. Journal of Industrial Ecology. Volume 19. N 5, www.wileyonlinelibrary.com/journal/jie p.765

„Growth within: A circular economy vision for a competitive Europe“, (Растеж отвътре: Визия за кръгова икономика за конкурентоспособна Европа“ (Ellen MacArthur Foundation, McKinsey Center for Business). 2015.

SITRA, The circular economy – a powerful force for climate mitigation (Кръговата икономика — мощен фактор за смекчаване на последиците от изменението на климата), 2018. <https://www.sitra.fi/en/publications/circular-economy-powerful-force-climate-mitigation/>